

Michał Jankowski, Stanisław Momot¹

Warunkowe przedterminowe zwolnienie – wybrane aspekty praktyki²

1. METODA I DOBÓR PRÓBY

Badanie efektywności warunkowego przedterminowego zwolnienia jako środka probacyjnego jest utrudnione z powodu niemożności ścisłego określenia czynów zabronionych, którymi sprawca powraca do przestępstwa (przestępstwa nieujawnione). Nie jest też możliwe ścisłe określenie sytuacji, które – poza obligatoryjnymi – powinny powodować odwołanie z warunkowego przedterminowego zwolnienia, mimo że to następstwo nie jest konieczne. Dlatego efektywność warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary można, w celach badawczych, wyrazić precyzyjnie tylko jako odsetek osób nieskazanych w okresie próby wśród osób warunkowo zwolnionych albo odsetek tych, którym warunkowego zwolnienia nie odwołano, ani z uwagi na czyn, ani z uwagi na zachowanie (podlegające jednak ocenie, z natury rzeczy niejednoznacznej) z tego okresu.

Przedstawione trudności zostały uwzględnione w podjętym na wniosek Ministerstwa Sprawiedliwości i przeprowadzonym od marca do grudnia 2012 r. badaniu akt spraw ze wszystkich sądów penitencjarnych w kraju. Otrzymane akta poddano analizie drogą ankietowania. Zakres uwzględnionych w ankiecie badawczej problemów został szczegółowo przedstawiony w dalszych częściach opracowania.

Celem analizy było zbadanie praktyki stosowania przez sądy przepisów o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, a przede wszystkim tego, jak sądy wykorzystują informacje o zachowaniu warunkowo zwolnionego w okresie próby. Było nim także zbadanie, w jaki sposób wykonywana jest kuratela i jak wykorzystywane są przez sądy informacje przekazywane przez kuratorów.

Badający zwrócili się do prezesów wszystkich sądów okręgowych z prośbą o nadesłanie z każdego z nich akt 20 spraw z wydziałów penitencjarnych, z marca 2007 r., w których orzeczono takie zwolnienie. Uzyskano w ten sposób dane o 816 skazanych. Za takim wyborem przemawiała konieczność dysponowania próbą spraw, w których wszystkie podjęte w nich decyzje są prawomocne, tj. które nie będą żądane przez sądy w trakcie badania do bieżących czynności, co utrudniłoby

¹ Dr Michał Jankowski jest adiunktem w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, Stanisław Momot jest prokuratorem Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku.

² W przygotowaniu koncepcji badania i analizie akt sądowych, poza autorami niniejszego opracowania, uczestniczyli również dr Artur Kotowski i dr Andrzej Ważny.

w znacznym stopniu zadanie badawcze. Co ważniejsze, w badanych sprawach musiał już upłynąć okres próby oraz okres sześciomiesięczny, w którym możliwe jest odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Przy opracowaniu wyników badania należało zatem uwzględnić zmiany stanu prawnego, które nastąpiły od 2007 r., a szczególnie znaczące zmiany z lat 2010 i 2011. Dotyczy to zwłaszcza treści art. 160 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy³ obowiązującej w 2007 r., odmiennej od obecnej⁴, a mającej istotny wpływ na zakres obligatoryjnego i fakultatywnego odwoływania warunkowego zwolnienia.

Poza samym faktem powrotu przez warunkowo zwolnionego do przestępstwa lub doprowadzenia przez niego w inny sposób do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia prześledzono wpływ takich zmiennych jak czyn, za który nastąpiło skazanie, długość okresu próby, płeć, wiek oraz ewentualne uprzednie skazania. Interesowano się również przebiegiem dozoru, w tym częstotliwością i formą kontaktów kuratora ze skazanym, statusem prowadzącego dozór kuratora, warunkami bytowymi skazanego, jego stanem rodzinnym i statusem społecznym oraz jego zachowaniem w okresie próby, a szczególnie wykonywaniem nałożonych przez sąd obowiązków.

Przy analizie wyników badania wykorzystano test chi kwadrat (χ^2), sprawdzając przy jego użyciu, czy ujawniły się istotne statystycznie zależności pomiędzy faktem odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia a wybranymi zmiennymi.

W 274 przypadkach otrzymane do badania sprawy nie zawierały akt dozoru, mimo że był on orzekany. W części spraw akta nie zawierały tym samym materiału pozwalającego na prezentację wszystkich zmiennych ilustrujących dozór prowadzony w czasie próby. Nie pozwalało to także w niektórych sprawach na przedstawienie pełnych danych o osobach, wobec których orzekano warunkowe przedterminowe zwolnienie. W części przypadków występowały zatem braki danych.

2. INFORMACJE WSTĘPNE

W próbie znalazło się 787 (ponad 96%) mężczyzn i 29 (poniżej 4%) kobiet. Dysproporcja oczywiście wynika z niewielkiego udziału kobiet w populacji osób odbywających karę pozbawienia wolności.

Wiek warunkowo zwolnionych przedstawiono w przedziałach dziesięcioletnich w tabeli 1.

Jak wynika z tabeli 1, najliczniejsze są przedziały wiekowe drugi i trzeci (razem 454, tj. nieco poniżej 60%), a potem, wraz z wiekiem, liczby warunkowo zwolnionych maleją. W pierwszym przedziale, obejmującym osoby najmłodsze, znalazło się tylko nieco powyżej 3% warunkowo zwolnionych. Wynika to, jak się wydaje, z faktu częstego skazywania początkowo na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Warunkowe zwolnienie dotyczy natomiast wykonywanej kary bezwzględnej, na którą skazanie następuje z reguły dopiero po wcześniejszych skazaniach na kary nieizolacyjne, i stąd zapewne koncentracja orzeczeń o warunkowym przedterminowym zwolnieniu w przypadku osób w wieku 27–46 lat. Dość oczywista wydaje się również znikoma liczba zwolnionych najstarszych,

³ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej jako k.k.w.

⁴ Ustawa z 16.09.2011 r. (Dz. U. Nr 240, poz. 1431).

powyżej 66 lat. Osoby w takim wieku są bowiem skazywane najrzadziej. Wykształcenie warunkowo zwolnionych przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 1.
Wiek warunkowo zwolnionych

Lp.	Przedział wiekowy	Liczba	Procent
1.	17–26 lat	27	3,3
2.	27–36 lat	296	36,5
3.	37–46 lat	158	19,6
4.	47–56 lat	99	12,2
5.	57–66 lat	41	5,0
6.	Powyżej 66 lat (2 × 71, 73 i 74)	4	0,5
7.	Brak danych	7	0,9
8.	Ogółem	816	100,0

Tabela 2.
Wykształcenie warunkowo zwolnionych

Lp.	Wykształcenie	Liczba	Procent
1.	Mniej niż podstawowe	18	2,2
2.	Podstawowe	326	40,0
3.	Zawodowe	299	36,7
4.	Średnie	102	12,5
5.	Wyższe	5	0,5
6.	Brak danych	66	8,0
7.	Ogółem	816	100,0

Jak wynika z tabeli 2, zdecydowana większość (625) warunkowo zwolnionych (tj. tylko nieco mniej niż 80%) miała wykształcenie podstawowe bądź zawodowe. Dość znaczący był też udział osób o wykształceniu średnim – 102 (tj. wyraźnie powyżej 10%). Sporadyczne występowanie zwolnionych z wykształceniem niższym niż podstawowe jest oczywistym następstwem obowiązku kształcenia podstawowego w Polsce. Nikła jest natomiast liczba osób z wykształceniem wyższym.

Ujawniono istotną statystycznie zależność odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia i wykształcenia skazanych⁵. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia jest większe w przypadku osób o niskim wykształceniu – podstawowym bądź mniej niż podstawowym.

Rodzaje miejscowości, w których zamieszkiwali warunkowo zwolnieni w okresie próby, przedstawiono w tabeli 3.

Zdecydowanie najwięcej zwolnionych zamieszkiwało w miastach innych niż wojewódzkie. Na drugim pod tym względem miejscu była wieś, na trzecim zaś

⁵ $\chi^2 = 21,5$; $df = 2$; $p < 0,001$.

miasta wojewódzkie, przy czym liczby warunkowo zwolnionych zamieszkałych w tych dwóch ostatnich rodzajach miejscowości były zbliżone.

Tabela 3.
Rodzaje miejscowości, w których zamieszkiwali warunkowo zwolnieni w okresie próby

Lp.	Rodzaj miejscowości	Liczba	Procent
1.	Wieś	199	24,4
2.	Miasto inne niż wojewódzkie	387	47,4
3.	Miasto wojewódzkie	185	22,7
4.	Brak danych	45	5,5
5.	Ogółem	816	100,0

Związek odwołania ze zwolnienia z rodzajami miejscowości, z których pochodzili skazani, również cechuje zależność istotna statystycznie⁶. W przypadku mieszkańców miast wojewódzkich prawdopodobieństwo takiego odwołania było nieznacznie większe niż w przypadku mieszkańców innych miast i wsi. Trudno wskazać przyczyny tej zależności, można jednak przypuszczać, że należałoby ich szukać w anonimowości wielkomiejskiego życia, być może także w występowaniu w miastach miejsc uczęszczanych przez osoby ze środowisk zdemoralizowanych itp.

Zwolnieni odbywali kary za rozmaite przestępstwa – w próbie odnotowano aż 108 różnych kwalifikacji prawnych, pomimo koniecznego uproszczenia polegającego na wyróżnieniu tylko przepisu karnego stanowiącego „kwalifikację główną”. W tabeli 4 przedstawiono te kwalifikacje, które wystąpiły przynajmniej więcej niż dziesięciokrotnie, w kolejności częstości występowania.

Przedstawione w tabeli 4 co liczniejsze kwalifikacje obejmują niecałe 80% wszystkich, tj. ich zdecydowaną większość. Wyraźnie najliczniejsze są kwalifikacje z art. 279 § 1 ustawy z 6.09.1997 r. – Kodeks karny⁷ (kradzież z włamaniem) – poniżej 20% wszystkich – oraz z art. 280 § 1 k.k. (rozbój) – 13%. Trzy następne kategorie (każda po ponad 50 przypadków) to art. 286 § 1 k.k. (oszustwo), art. 207 § 1 k.k. (znęcanie się) i art. 278 § 1 k.k. (kradzież) – odpowiednio 73 przypadki (tj. niemal 9%), 59 przypadków (tj. ponad 7%) i 55 przypadków (tj. poniżej 7%). Zdecydowanie dominują więc przestępstwa przeciwko mieniu, najpoważniejsze to rozbój i oszustwo, najbardziej rozpowszechnione – kradzież z włamaniem i kradzież. Wśród najczęstszych kwalifikacji jest też znęcanie się.

Ujawniła się istotna statystycznie zależność⁸ między odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia a rodzajami przestępstw, za które byli skazani. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia było mianowicie największe w przypadku sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, w następnej zaś kolejności – przeciwko mieniu i przeciwko rodzinie⁹.

⁶ $\chi^2 = 5,9$; $df = 1$; $p < 0,05$.

⁷ Ustawa z 6.09.1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.), dalej jako k.k.

⁸ $\chi^2 = 21,1$; $df = 5$; $p < 0,01$.

⁹ Z przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko mieniu wyłączono czyny „rozbójnicze” jako zachodzące na obie te kategorie, włączając je do kategorii „inne”, w przypadku której zależność statystyczna nie ujawniła się.

Tabela 4.
Kwalifikacje prawne przestępstw

Lp.	Kwalifikacja z kodeksu karnego ¹	Liczba	Procent wszystkich
1.	art. 279 § 1	147	18,0
2.	art. 280 § 1	106	13,0
3.	art. 286 § 1	73	8,9
4.	art. 207 § 1	59	7,2
5.	art. 278 § 1	55	6,7
6.	art. 178a § 1	34	4,2
7.	art. 209 § 1	34	4,2
8.	art. 280 § 2	31	3,8
9.	art. 178a § 2	26	3,2
10.	art. 158 § 1	23	2,8
11.	art. 148 § 1	14	1,7
12.	art. 177 § 2	14	1,7
13.	art. 282	14	1,7
14.	art. 284 § 2	11	1,3
15.	Inne	175	21,6
15.	Ogółem	816	100

¹ Wśród czynów powtarzających się częściej niż dziesięciokrotnie nie wystąpiły kwalifikacje spoza kodeksu karnego.

Wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie może złożyć skazany, jego obrońca, dyrektor zakładu karnego lub kurator zawodowy. Oczywiście w danym przypadku z wnioskiem może wystąpić więcej niż jedna z tych osób. Podmioty składające wniosek w zbadanej próbie przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5.
Podmiot składający wniosek

Lp.	Podmiot	Liczba	Procent
1.	Skazany	303	37,1
2.	Obrońca	17	2,1
3.	Dyrektor zakładu karnego	451	55,3
4.	Kurator zawodowy	3	0,3
5.	Skazany i dyrektor zakładu karnego	30	3,7
6.	Brak danych	12	1,4
7.	Ogółem	816	100,0

Jak wynika z tabeli 5, z omawianym wnioskiem występował najczęściej dyrektor zakładu karnego – łącznie 481 razy (tj. niemal 60% przypadków), co nieco zaskakuje. Może to z jednej strony świadczyć o chęci zmniejszenia zagęszczenia w podległych dyrektorom zakładach karnych, z drugiej zaś o przekonaniu niektórych skazanych, że taka droga jest najskuteczniejsza i że samodzielne złożenie wniosku,

bez poparcia dyrektora, nie rokuje powodzenia. Drugą pod względem liczebności grupą są oczywiście skazani – złożyli łącznie 333 wnioski (tj. ponad 40%), co jest naturalne. Rzadkie składanie wniosków przez obrońców wynika oczywiście z nieczęstego korzystania przez osadzonych z ich pomocy. Znikomy udział wniosków składanych przez kuratorów – zaledwie trzy wnioski (tj. poniżej 0,5% przypadków) – świadczy natomiast o nikłym ich zainteresowaniu osadzonymi.

W zbadanej próbie osób warunkowo zwolnionych część z nich ubiegała się już wcześniej o takie zwolnienie. Przedstawiono to w tabeli 6.

Tabela 6. Wcześniejsze ubieganie się o warunkowe przedterminowe zwolnienie			
Lp.	Wcześniejsze ubieganie się o warunkowe przedterminowe zwolnienie	Liczba	Procent
1.	Ubiegał się wcześniej	209	25,6
2.	Nie ubiegał się wcześniej	593	72,7
3.	Brak danych	14	1,8
4.	Ogółem	816	100,0

Zdecydowana większość warunkowo zwolnionych – 593 osoby (tj. ponad 70%) – nie ubiegała się wcześniej o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Świadczy to z jednej strony o dużej skuteczności takiego wniosku, gdyż tylko mniejsza część skazanych musiała go ponawiać, z drugiej zaś o składaniu wniosków we właściwym terminie wobec osób mających szanse powodzenia.

3. WARUNKI PRZEDTERMINOWEGO ZWOLNIENIA

3.1. Uprawnienie do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie

Prawo do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie przysługuje najczęściej po odbyciu jednej drugiej, dwóch trzecich albo trzech czwartych kary (a także po odbyciu 15 albo 25 lat kary w razie skazania odpowiednio na 25 lat albo dożywotnie pozbawienie wolności). Sąd, wymierzając karę, może też w szczególnie uzasadnionych przypadkach wyznaczyć surowsze ograniczenia. Odbyte części kar uprawniające do uzyskania warunkowego przedterminowego zwolnienia w zbadanej próbie przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Odbyte części kar uprawniające do uzyskania warunkowego przedterminowego zwolnienia			
Lp.	Odbyta część kary	Liczba	Procent
1.	Jedna druga	693	85,0
2.	Dwie trzecie	83	10,1
3.	Trzy czwarte	35	4,3
4.	Inne	2	0,2
5.	Brak danych	4	0,4
6.	Ogółem	816	100,0

Przeważająca większość skazanych – 693 (tj. 85%) – uzyskała prawo do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie po odbyciu połowy kary, do czego uprawnieni są skazani niebędący recydywistami w rozumieniu art. 64 § 1 i 2 k.k. Kolejne grupy były już znacznie mniej liczne: 83 osób (tj. nieco ponad 10%) ubiegało się o warunkowe przedterminowe zwolnienie po odbyciu dwóch trzecich kary (recydywa specjalna), 35 osób (tj. ponad 4%) – po odbyciu trzech czwartych kary (recydywa specjalna wielokrotna). Tylko dwie osoby (tj. 0,2%) stały się uprawnione na innych zasadach.

3.2. Wymiar kary albo sumy kar do odbycia

W chwili uzyskania warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanym pozostały do odbycia różne okresy kary albo kar pozbawienia wolności. Przedstawiono je w tabeli 8.

Tabela 8. Pozostałe do odbycia okresy kar			
Lp.	Okresy kary pozostałe do odbycia	Liczba	Procent
1.	Do roku	189	23,3
2.	Od roku do 2 lat	256	31,5
3.	Od 2 do 3 lat	135	16,5
4.	Od 3 do 4 lat	99	12,1
5.	Od 4 do 5 lat	46	5,6
6.	Od 5 do 6 lat	21	2,6
7.	Od 6 do 7 lat	16	2,0
8.	Od 7 do 8 lat	13	1,6
9.	Od 8 do 9 lat	14	1,7
10.	Od 9 do 10 lat	11	1,3
11.	Od 10 do 11 lat	3	0,3
12.	Od 11 do 12 lat	1	0,1
13.	Powyżej 12 lat (do 15)	3	0,3
14.	Brak danych	9	1,1
15.	Ogółem	816	100

Zdecydowanej większości zwolnionych pozostało do odbycia do trzech lat kary pozbawienia wolności – łącznie 580 skazanych (tj. ponad 70%). Następnym przedziałem trzyletnim, tj. od 3 do 6 lat, objął łącznie 166 osób (tj. ponad 20%). Dłuższe okresy pozostałych do odbycia kar dotyczyły mniej niż jednej dziesiątej skazanych warunkowo zwolnionych. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 8, w przyjętym systemie proporcjonalnym, osoby obciążone najdłuższymi karami mają szansę zwolnienia warunkowego z odbycia wielu – nawet 15 – lat pozbawienia wolności.

3.3. Liczba kar do odbycia

Skazani odbywali jedną bądź więcej kar. Liczby odbywanych kar ukazano w tabeli 9.

Tabela 9. Liczba kar do odbycia			
Lp.	Liczba kar	Liczba	Procent
1.	Jedna	510	62,5
2.	Dwie	201	24,6
3.	Trzy	73	8,9
4.	Cztery	27	3,4
5.	Pięć albo sześć	4	0,5
6.	Ogółem	816	100

Najwięcej skazanych, którzy zostali następnie warunkowo zwolnieni – 510 (tj. ponad 60%) – odbywało tylko jedną karę. Wraz ze wzrostem liczby kar malała liczba skazanych, przy czym więcej niż cztery kary odbywało tylko czterech skazanych (tj. 0,5%).

4. OKRES POPRZEDZAJĄCY WARUNKOWE PRZEDTERMINOWE ZWOLNIENIE

Na decyzję dotyczącą warunkowego przedterminowego zwolnienia mogło wywierać wpływ prawidłowe skorzystanie z przepustki albo przepustek. Korzystanie z przepustek przez warunkowo zwolnionych przedstawiono w tabeli 10.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że akta przekazane do niniejszego badania nie zawierały informacji o przepustkach zadaniowych. W treści opinii dyrektorów zakładów karnych o skazanych wymieniane były otrzymane przez nich nagrody w formie przepustek. Brakowało natomiast informacji o przepustkach przewidzianych w art. 165 § 2 k.k.w. (zadaniowych). Albo zatem przepustek tych nie udzielano, albo nie wspomniano o nich w treściach opinii, a innego źródła wiedzy o takich przepustkach w aktach nie było.

Tabela 10. Korzystanie z przepustki przed zwolnieniem			
Lp.	Przynajmniej jedna przepustka	Liczba	Procent
1.	Tak	249	30,5
2.	Nie	547	67,0
3.	Brak danych	20	2,5
4.	Ogółem	816	100

Jak wynika z tabeli 10, przynajmniej jedną nagrodę w formie przepustki otrzymała uprzednio tylko mniej więcej jedna trzecia warunkowo zwolnionych. Wydaje

się, że z tej formy sprawdzania, czy wobec skazanego należy zastosować warunkowe przedterminowe zwolnienie, należałoby korzystać częściej.

Potwierdza to ujawniona zależność istotna statystycznie¹⁰ między odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia a wcześniejszym korzystaniem przez skazanego z co najmniej jednej nagrody w postaci przepustki z zakładu karnego. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia było wyraźnie mniejsze w przypadku osób korzystających uprzednio z przepustek. Taka nagroda świadczyła bowiem o korzystniejszej prognozie co do zachowania sprawcy przestępstwa, a także stanowiła już pewną próbę – należy przypuszczać (przypadków odmów nie badano), że w razie jej niepomyślnego przejścia skazany nie otrzymywał warunkowego przedterminowego zwolnienia¹¹.

5. DOZÓR I OBOWIĄZKI ORZEKANE NA CZAS PRÓBY

5.1. Orzekanie dozoru

Orzekając warunkowe przedterminowe zwolnienie, stosowano wobec skazanych dozór kuratora. Przedstawiono to w tabeli 11.

Tabela 11. Orzekanie dozoru przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu			
Lp.	Orzekanie dozoru	Liczba	Procent
1.	Orzeczono dozór kuratora	806	98,8
2.	Orzeczono inny dozór	6	0,74
3.	Nie orzeczono żadnego dozoru	4	0,49
4.	Ogółem	816	100

Dozór kuratora został zastosowany niemal przy wszystkich warunkowych przedterminowych zwolnieniach. Należy przy tym podkreślić, że liczba osób, wobec których orzeczenie dozoru było obligatoryjne, była znacznie niższa. Jak wskazano w tabeli 7 (wiersze 2 i 3), skazanych w związku z art. 64 k.k. znalazło się w próbie łącznie 118. Liczba młodocianych była niewielka (zob. tabela 1, mała liczba osób w wieku 17–26 lat), a za przestępstwa z art. 197–203 k.k. skazano zaledwie kilka osób. Mimo fakultatywności orzekania dozoru wobec pozostałych skazanych (podobnie jak w obecnym stanie prawnym) sądy stosowały ten środek niemal w każdym przypadku.

Odnotowano zaledwie sześć orzeczeń dozoru sprawowanego przez podmioty inne niż kurator. Takie dozory nie są więc praktycznie stosowane przez sądy. Badanie

¹⁰ $\chi^2 = 19,4$; $df = 1$; $p < 0,001$.

¹¹ Może się z tym wiązać kwestia pomocy udzielanej przed zwolnieniem, podczas badania odstępiono jednak od uwzględniania tego zagadnienia. Badane akta rzadko zawierały informacje o tej pomocy. W aktach zabrakło mianowicie informacji o pomocy udzielanej skazanym na podstawie art. 164 i 165 k.k.w., w tym o przygotowaniu skazanego do zwolnienia. W badaniu nie uwzględniono też symbolicznej często pomocy gotówkowej udzielanej np. na zakup biletów umożliwiających dotarcie do miejsca zamieszkania. Pomoc ta zresztą także nie zawsze była odnotowywana w otrzymanych do badania aktach.

nie dostarczyło podstaw do określenia przyczyn tego stanu rzeczy. Być może mamy tu do czynienia z następstwem pewnego rodzaju automatyzmu w wyborze dozoru kuratora jako formy niewątpliwie prostszej w stosowaniu i w kontroli wykonywania. Niestosowanie dozorów innych niż kuratorski świadczy o niewykorzystywaniu w procesie resocjalizacji wszystkich możliwości, w tym pozostających w dyspozycji podmiotów społecznych.

5.2. Obowiązki orzekane na czas próby

Na zwalnianego warunkowo można nałożyć obowiązki. Wykorzystanie tej możliwości przedstawiono w tabeli 12.

Tabela 12. Orzekanie obowiązków			
Lp.	Orzekanie obowiązków	Liczba	Procent
1.	Orzeczono co najmniej jeden	804	98,5
2.	Nie orzeczono żadnego	12	1,5
3.	Ogółem	816	100

Jak wynika z tabeli 12, orzekanie przez sądy obowiązków na czas próby stanowiło powszechnie stosowaną regułę, od której odstąpiono w 12 sprawach, co stanowi tylko 1,5% wszystkich warunkowych zwolnień.

5.3. Liczba orzeczonych obowiązków

Liczby orzeczonych obowiązków przedstawiono w tabeli 13.

Tabela 13. Liczba orzeczonych obowiązków			
Lp.	Liczba obowiązków	Liczba	Procent
1.	Jeden	58	7,2
2.	Dwa	174	21,3
3.	Trzy	224	27,7
4.	Cztery	233	28,8
5.	Pięć	94	11,6
6.	Sześć	15	1,9
7.	Nie orzeczono żadnego	12	1,5
8.	Ogółem	816	100

Jak wynika z tabeli 13, jeden obowiązek nakładano dość rzadko – w 58 przypadkach (tj. nieco powyżej 7%). Najczęściej stosowano od dwóch do czterech obowiązków – dotyczy to 631 przypadków (tj. powyżej 77%), z wyraźną przewagą trzech lub czterech obowiązków nad dwoma.

5.4. Rodzaje i kombinacje orzekanych obowiązków

Orzekano różne obowiązki, nie tylko – co wskazano wyżej – w różnych liczbach, lecz także w powtarzalnych kombinacjach. Zostało to przedstawione w tabeli 14. Powtarzalności kombinacji, które nie przekroczyły liczby 10, zostały w tabeli 14 wskazane tylko zbiorczo, jako „inne kombinacje”.

Cyfry w kolumnie „Rodzaje obowiązków” tabeli 14 oznaczają obowiązki:

- 1) informowania o przebiegu okresu próby;
- 2) przeproszenia pokrzywdzonego;
- 3) łożenia na utrzymanie innej osoby;
- 4) podjęcia lub wykonywania pracy, nauki, przygotowania do zawodu;
- 5) powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających;
- 6) leczenia, w szczególności odwykowego lub rehabilitacyjnego;
- 7) nieprzebywania w określonych środowiskach lub miejscach (w tym zakaz kontaktów ze środowiskiem przestępczym);
- 8) zakaz zmiany miejsca pobytu bez zgody kuratora;
- 9) innego stosownego postępowania, w tym przestrzegania porządku prawnego.

Tabela 14. Rodzaje obowiązków			
Lp.	Rodzaje obowiązków	Liczba (od 10)	Procent
1.	4, 5, 7, 8	81	9,9
2.	4, 5, 7	67	8,3
3.	4, 5	57	7,0
4.	1, 2, 4, 5, 9	31	3,8
5.	1, 4, 9	26	3,2
6.	4	24	2,9
7.	9	21	2,6
8.	3, 4, 9	16	2,0
9.	2, 4, 5, 9	16	2,0
10.	1, 7, 9	15	1,8
11.	1, 4, 5, 9	15	1,9
12.	4, 7	14	1,7
13.	4, 5, 8	14	1,7
14.	2, 4, 5, 7, 9	13	1,6
15.	1, 3, 4, 9	12	1,5
16.	1, 4, 7, 9	10	1,3
17.	3, 4, 5, 7, 9	10	1,2
18.	1, 2, 4, 9	10	1,2
19.	Inne kombinacje	364	44,6
20.	Ogółem	816	100

Najczęstsza była kombinacja złożona z obowiązków wyrażonych cyframi 4, 5, 7, 8 – wystąpiła 81 razy (tj. niemal w 10% spraw). Jak wskazano wyżej, cyfry te oznaczają obowiązki: podjęcia pracy bądź nauki, nienadużywania alkoholu, nieutrzymywania szkodliwych kontaktów i zakaz zmiany miejsca pobytu. W następnej kolejności – w 67 przypadkach (tj. ponad 8%) – sądy stosowały obowiązki 4, 5, 7, tj. te, które wymieniono powyżej, jednak bez zakazu zmiany miejsca pobytu. Na trzeciej pozycji – w 57 przypadkach (tj. 7%) – sądy stosowały obowiązki 4 i 5, tj. podjęcia pracy lub nauki bądź przygotowania do zawodu oraz powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub środków odurzających.

6. PRZEBIEG PRÓBY I ORZECZENIA O ODWOŁANIU WARUNKOWEGO PRZEDTERMINOWEGO ZWOLNIENIA

6.1. Okres próby

Okresy próby orzekane przez sądy w badanych sprawach warunkowych przedterminowych zwolnień przedstawiono w tabeli 15.

Lp.	Okres próby	Liczba	Procent
1.	2 lata	741	90,8
2.	3 lata	51	6,2
3.	Inne	24	3,0
4.	Ogółem	816	100

Jak wynika z tabeli 15, najczęściej orzekanym czasem próby były dwa lata (tj. okres najkrótszy, stanowiący ustawowe minimum) – dotyczy to 741 analizowanych przypadków (tj. ponad 90%), zdecydowanie rzadziej trzy lata – 51 przypadków (tj. nieco ponad 6%). Zaledwie wobec 24 osób (3%) orzeczono inne okresy próby.

6.2. Odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia

Odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia nastąpiło w mniej niż jednej piątej badanych spraw. Dane dotyczące odwołań przedstawiono w tabeli 16.

Lp.	Odwołanie zwolnienia	Liczba	Procent
1.	Zwolnienie odwołano	154	18,9
2.	Zwolnienia nie odwołano	647	79,2
3.	Brak danych	15	1,9
4.	Ogółem	816	100

Gdyby za miarę efektywności instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia przyjmować jedynie stabilność orzeczeń, można byłoby uznać, że jest ona skuteczna wobec prawie 80% czterech piątych zwalnianych. Takiej miary efektywności przyjmować – jak się okazuje – jednak nie można, występuje bowiem znacząca grupa osób, których zwolnienia nie odwołano, choć mogło, a niekiedy powinno to nastąpić.

6.3. Nieodwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia mimo istnienia podstaw

Podczas badania stwierdzono, że wobec części warunkowo zwolnionych sądy nie podjęły decyzji o odwołaniu z przedterminowego warunkowego zwolnienia, mimo że osoby te dopuściły się czynów i zachowań mogących stanowić podstawę takiego odwołania. Częstości i konfiguracje takich czynów i zachowań przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17. Czyny i zachowania uzasadniające odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia w sprawach, w których odwołanie nie nastąpiło (w odniesieniu do osób)				
Lp.	Czyn/zachowanie	Liczba	Procent	Procent wszystkich
1.	Przestępstwo nieumyślne	0	0,0	0,0
2.	Przestępstwo umyślne – kara inna niż bezwzględne pozbawienie wolności	19	2,9	2,3
3.	Uchylanie się od dozoru, obowiązku lub środka	59	9,1	7,2
4.	Inne rażące naruszenie porządku prawnego	20	3,1	2,5
5.	Powody z wierszy 2. oraz 3.	15	2,3	1,8
6.	Powody z wierszy 2. oraz 4.	2	0,3	0,2
7.	Powody z wierszy 3. oraz 4.	8	1,2	0,9
8.	łącznie wymienione w wierszach od 2. do 7.	126	19,5	15,4
9.	Brak wymienionego czynu lub zachowania	518	80,0	63,5
10.	Razem nieodwołanych	647	100	79,2
11.	Ogółem	816		100

Jak wynika z tabeli 17, nie wystąpił ani jeden przypadek popełnienia przestępstwa nieumyślnego. Przestępstwo umyślne (za które nie orzeczono kary bezwzględnego pozbawienia wolności) popełniło łącznie 36 osób (tj. 4,3%) warunkowo zwolnionych, którym zwolnienia nie odwołano. Wobec 19 spośród nich (tj. 2,3% wszystkich i 2,9% tych, którym zwolnienia nie odwołano) nie odnotowano uchylania się od dozoru, obowiązku lub środka orzeczonego na czas próby. Natomiast 15 warunkowo zwolnionych (tj. 1,8%) popełniło przestępstwo umyślne, uchylając się jednocześnie od dozoru, obowiązku lub środka, zaś innych dwóch (tj. 0,2%) poza przestępstwem obciążało inne rażące naruszenie porządku prawnego. Znacząco

większa była liczba warunkowo zwolnionych, którym zwolnienia nie odwołano, mimo że uchylali się od dozoru, obowiązku lub orzeczonego na czas próby środka. Było ich 59 (tj. ponad 7%). Dalszych 20 osób w czasie próby dopuściło się innego rażącego naruszenia porządku prawnego, a kolejnych 8 osób (0,9%) obciążają oba takie zachowania. Była zatem grupa 87 warunkowo zwolnionych (7,4% wśród 647, którym zwolnienia nie odwołano, i 9,3% wszystkich badanych), którzy – choć nie popełnili przestępstwa – dopuścili się zachowań, które mogły pociągnąć za sobą odwołanie warunkowego zwolnienia, i tylko sąd penitencjarny uznał, że pomimo to ci skazani powinni pozostać na wolności.

Łącznie liczba osób, w przypadku których odwołanie mogło nastąpić, choć nie nastąpiło, wynosiła 126, co nie jest na ogólną liczbę 816 osób objętych badaniem wartością małą – stanowi bowiem ponad 15% tej grupy i niemal 20% wszystkich tych, którym zwolnienia nie odwołano.

Wśród przestępstw popełnionych przez osoby warunkowo zwolnione, wobec których zwolnienia nie odwołano, najczęściej wystąpił art. 178a § 1 k.k. (prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) – 9 przypadków (tj. ponad 25%a wszystkich tych przestępstw). Na drugim miejscu znalazł się art. 279 § 1 k.k. (kradzież z włamaniem) – 6 przypadków (tj. niemal 17%). W dalszej kolejności popełniano czyny z art. 278 § 1 k.k. (kradzież), art. 190 § 1 k.k. (groźba karalna) i art. 178a § 2 k.k. (prowadzenie roweru w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) – po 3, 4 przypadki. Innych przestępstw dopuszczano się tylko jednostkowo.

6.4. Występowanie przyczyn uzasadniających odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia w sprawach, w których odwołanie nastąpiło

Osoby, w stosunku do których odwołano warunkowe przedterminowe zwolnienie, dopuściły się różnych czynów i zachowań stanowiących podstawę takiego odwołania, przedstawionych w tabeli 18.

Podobnie jak w sprawach, w których nie odwołano warunkowego przedterminowego zwolnienia, także w tych, w których je odwołano, osoby warunkowo zwolnione nie dopuściły się ani jednego przestępstwa nieumyślnego. Jak przedstawiono w tabeli 18, przestępstwo umyślne, za które orzeczono karę pozbawienia wolności, popełniły 23 osoby (tj. niemal 15% tych, którym zwolnienie odwołano, i niecałe 3% wszystkich badanych). U 12 osób (tj. niemal 8%) popełnienie przestępstwa umyślnego, za które orzeczono bezwzględną karę pozbawienia wolności, łączyło się z uchylaniem się od dozoru, obowiązku lub środka. Ogółem takie przestępstwo popełniło zatem 35 osób (tj. niecałe 23% tych, którym zwolnienie odwołano). Przepięstwo umyślne, za które nie orzeczono bezwzględnej kary pozbawienia wolności, popełniło 9 osób (tj. niecałe 6% tych, którym zwolnienie odwołano). Przepięstwo – niezależnie czy orzeczono za nie bezwzględna karę pozbawienia wolności, czy inną karę – popełniły więc łącznie 44 osoby (tj. niecałe 30% tych, którym zwolnienie odwołano). Pojedynczego zachowania w postaci uchylania się od dozoru, obowiązku lub środka dopuściło się 68 osób (tj. ponad 40%).

Tabela 18.
Czyny i zachowania uzasadniające odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia w sprawach, w których odwołanie nastąpiło (w odniesieniu do osób)

Lp.	Czyn/zachowanie	Liczba	Procent	Procent wszystkich
1.	Przestępstwo umyślne – kara bezwzględnego pozbawienia wolności	23	14,9	2,9
2.	Przestępstwo nieumyślne	0	0,0	0,0
3.	Przestępstwo umyślne – kara inna niż bezwzględne pozbawienie wolności	9	5,8	1,1
4.	Uchylenie się od dozoru, obowiązku lub środka	68	44,2	8,3
5.	Inne rażące naruszenie porządku prawnego	0	0,0	0,0
6.	Czyn i zachowanie z wierszy 1. i 4.	12	7,8	1,5
7.	Czyn i zachowanie z wierszy 3. i 4.	11	7,2	1,4
8.	Czyn i zachowanie z wierszy 3. i 5.	2	1,3	0,2
9.	Zachowania z wierszy 4. i 5.	23	14,9	2,9
10.	Czyn i zachowania z wierszy 3., 4. i 5.	6	3,9	0,8
11.	Łącznie popełniający przestępstwa (wiersze 1., 3., 6., 7., 8. i 10.)	44	28,6	5,4
12.	Razem odwołanych	154	100	18,9
13.	Ogółem	816		100

Można przyjąć, że w pełni jednoznaczne kryteria odnosiły się do 23 osób wymienionych w wierszu 1 tabeli 18 jako popełniających przestępstwa umyślne i skazanych za to na karę bezwzględnego pozbawienia wolności oraz 12 osób wymienionych w wierszu 5 tej tabeli jako popełniających takie przestępstwa i tak samo skazanych, a jednocześnie naruszających obowiązek lub środek orzeczony w związku z dozorem. A zatem w stosunku do 35 osób decyzje sądów nie mogły być inne. Dotyczyło to wyraźnie ponad 22% spośród 154 osób, wobec których zapadły postanowienia o odwołaniu warunkowych zwolnień, i 4,4% spośród 816 warunkowo zwolnionych.

Wobec pozostałych 119 osób, którym zwolnienia odwołano, obowiązujące w czasie orzekania, a także obecnie przepisy prawa nie nakazywały podjęcia takiej decyzji. Bezwzględnie sądy uznały jednak, że zachowanie skazanego rażąco narusza porządek prawny i jest tego rodzaju, iż nie ma możliwości podjęcia innej decyzji.

Wśród przestępstw umyślnych, za które wymierzono karę pozbawienia wolności bez zawieszenia, przeważały czyny z art. 156 k.k. (spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 162 § 1 k.k. (nieudzielenie pomocy osobie, której zagraża śmieć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 278 § 1 k.k. (kradzież), art. 279 § 1 k.k. (kradzież z włamaniem), art. 280 § 1 k.k. (rozbój) oraz art. 286 § 1 k.k. (oszustwo) – od 2 do 5 przypadków. Inne przestępstwa popełniono tylko jednokrotnie.

Wśród przestępstw umyślnych, za które nie wymierzono takiej kary, przeważały czyny z art. 158 § 1 k.k. (udział w bójce lub pobiciu), art. 178a § 2 k.k. (prowadzenie pojazdu niemechanicznego w stanie nietrzeźwości), art. 207 § 1 k.k. (znęcanie się),

art. 278 § 1 k.k. (kradzież), art. 280 § 1 k.k. (rozbój), art. 286 § 1 k.k. (oszustwo) – od trzech do czterech przypadków. Inne przestępstwa popełniono tylko jednokrotnie.

6.5. Inne negatywne zachowania osób warunkowo zwolnionych

Osoby warunkowo zwolnione dopuszczały się też innych zachowań, które w badaniu stypizowano jako nieodpowiednie zachowanie wobec członka rodziny, w sąsiedztwie i inne nieodpowiednie zachowanie. Częstość występowania takich zachowań przedstawiono w tabeli 19.

Lp.	Nieodpowiednie zachowanie	Liczba	Procent
1.	Wobec członka rodziny	32	23,0
2.	W sąsiedztwie	48	34,0
3.	Inne	56	39,0
4.	Wobec członka rodziny i w sąsiedztwie	6	4,0
5.	Ogółem	142	100

* Tj. zachowanie naganne, niestanowiące przestępstwa

Należy wspomnieć, że największa liczba przypadków w kategorii „Inne” wynikała m.in. z tego, że trafiały one do tej kategorii w sytuacjach, w których trudno było jednoznacznie zakwalifikować zachowanie jako godzące wyraźnie w rodzinę lub miejscową społeczność.

6.6. Kurator zawodowy lub kurator społeczny

Dozór nad warunkowo zwolnionymi sprawowali kuratorzy zawodowi bądź społeczni. W trakcie dozoru dochodziło dość często do zmiany kuratora, w tym w ten sposób, że przez część okresu działał kurator zawodowy albo społeczny, a przez pozostałą część ten drugi. Przedstawiono to w tabeli 20.

Lp.	Kurator zawodowy/społeczny	Liczba	Procent
1.	Zawodowy	281	34,4
2.	Społeczny	250	30,6
3.	Zawodowy i społeczny	72	8,8
4.	Brak danych ¹	214	26,2
5.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane już nienadesłanie teczek dozoru kuratorskiego.

W zakresie, w jakim uzyskano dane, kuratorów zawodowych i społecznych było mniej więcej tyle samo: po około jednej trzeciej, z nieznaczną przewagą

zawodowych. W mniej niż jednej dziesiątej przypadków zmiana kuratora powodowała, że dozór nad warunkowo zwolnionym sprawował i pierwszy, i drugi kurator. Okoliczność, czy dozór wykonywał kurator zawodowy, czy społeczny, nie pozostawała jednak w zależności istotnej statystycznie (nie ujawnił jej test chi kwadrat) z odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia.

6.7. Intensywność kontaktów kuratora z dozorowanym

Kontakty kuratorów z dozorowanymi podzielono na odbywające się względnie często (tj. co najmniej raz w miesiącu), rzadziej (tj. co najmniej raz na kwartał), sporadycznie (tj. co najmniej raz na pół roku) i bardzo rzadko (tj. rzadziej niż raz na pół roku). Przedstawiono to w tabeli 21.

Tabela 21. Intensywność kontaktów kuratora z dozorowanym			
Lp.	Intensywność kontaktów	Liczba	Procent
1.	Częste	378	46,3
2.	Rzadsze	138	16,9
3.	Sporadyczne	18	2,2
4.	Bardzo rzadkie	20	2,5
5.	Całkowity brak kontaktów	16	2,0
6.	Brak danych ¹	243	29,8
7.	Ogółem	816	100

¹ Na ogół z uwagi na wspomniane już nienadesłanie teczek dozoru kuratorskiego.

Jak wynika z tabeli 21, kontakty dozorowanych z kuratorem były na ogół częste – dotyczyło to 378 przypadków (tj. powyżej 46%), następnie rzadsze – 138 przypadków (tj. niemal 17%), najrzadziej zaś sporadyczne i bardzo rzadkie – odpowiednio 18 przypadków (tj. powyżej 2%) i 20 przypadków (tj. 2,5%). Kontakty bardzo rzadkie, a zwłaszcza ich brak, wynikały niejednokrotnie z trudności powodowanych zmianami miejsca zamieszkania, uchylaniem się od dozoru itp.

Nie może stanowić zaskoczenia, że odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia zależało¹² od częstotliwości kontaktów zwolnionego z kuratorem. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia było mianowicie wyraźnie mniejsze, jeśli takie kontakty były częste albo rzadsze, większe natomiast w przypadkach kontaktów sporadycznych i braku kontaktów.

Tylko w 9 przypadkach na skutek wniosków kuratorów wskazujących na postępy skazanych w procesie resocjalizacji nastąpiło zwolnienie z dozoru.

6.8. Wyjazd za granicę

Podczas badania stwierdzano sytuacje świadczące o niejednolitym traktowaniu przez kuratorów i sądy wyjazdów podejmowanych przez skazanych w celu

¹² $\chi^2 = 45,4$; $df = 2$; $p < 0,001$.

znalezienia zatrudnienia za granicą. Wydaje się przy tym, że ta niejednołitość może mieć przyczyny w rozbieżnościach interpretacji przepisów prawa. Przepisy te nakazują, aby osoby objęte dozorem, a także osoby, wobec których przy warunkowych przedterminowych zwolnieniach dozoru nie zastosowano (art. 159 § 2 pkt 3 k.k.w.), nie zmieniały bez zgody sądu miejsca stałego pobytu. Definicja stałego pobytu została zawarta w uchylonym z dniem 31.12.2012 r. art. 6 ustawy z 10.04.1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych¹³. Zgodnie z wymienionym przepisem pobyt stałym było zamieszkanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania. Osoby, które wyjeżdżają poza granice kraju w celach zarobkowych, rzadko traktują to jako zamiar zmiany miejsca stałego przebywania, uważając raczej taki wyjazd za zmianę czasową. Zacytowany przepis wymienionej ustawy był interpretowany przez niektóre sądy penitencjarne dość bezrefleksyjnie, mimo że w świetle orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych takie wyjazdy nie powinny być traktowane jako zmiany miejsca stałego pobytu¹⁴.

W toku badania odnotowano 33 takie wyjazdy. Nie we wszystkich aktach znajdowała się zgoda na nie sądu, co nie pozwala stwierdzić, czy była ona zawsze egzekwowana. Badanie wykazało, że w większości przypadków także sądy i kuratorzy nie traktowali takich wyjazdów jako podejmowanych z zamiarem zmiany miejsca stałego pobytu. W części spraw (np. VII Wz 268/07 Sądu Okręgowego w G.) odnoszono się do nich jednoznacznie tolerancyjnie, mimo braku ze strony skazanych chęci do zachowywania jakichkolwiek formalnych rygorów, poza korespondencyjnymi (często w postaci pocztówek) lub telefonicznymi kontaktami z kuratorami. W innych przypadkach podobnie tolerancyjnego spojrzenia nie było, a w sprawie VII Wz 150/07 tego samego sądu wyjazd bez odpowiednio sformalizowanej zgody został potraktowany jako rażące naruszenie porządku prawnego i stanowił jedyny powód odwołania warunkowego zwolnienia.

6.9. Kontakty telefoniczne kuratora i dozorowanego

W 170 przypadkach (tj. nieco ponad jednej piątej wszystkich) kurator kontaktował się z dozorowanym telefonicznie. Działo się to na ogół przy wyjazdach dozorowanych do pracy w innej miejscowości albo przy wykonywaniu przez dozorowanego pracy poza granicami kraju, co było związane z czasowym opuszczaniem przez niego stałego miejsca zamieszkania. Ta forma kontaktów była przez kuratorów postrzegana jako alternatywna w stosunku do bezpośrednich kontaktów osobistych. Nie negując dopuszczalności tej formy kontaktów, warto stwierdzić, że obecność kuratora w miejscu zamieszkania osoby dozorowanej stwarza niewątpliwie lepsze możliwości oddziaływania.

¹³ Ustawa z 10.04.1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 993 ze zm.); wymieniony przepis został uchylony z mocy art. 62a ustawy z 24.09.2010 r. o ewidencji ludności (Dz. U. Nr 217, poz. 1427 ze zm.).

¹⁴ Por. wyrok WSA w Opolu z 13.11.2012 r. (II SA/OP 373/12), LEX nr 1235207; wyrok WSA w Warszawie z 20.09.2012 r. (IV SA Wa 668/12), LEX nr 1347776; wyrok WSA w Gliwicach z 23.05.2012 r. (II SA/GL 655/11), LEX nr 1257307; wyrok NSA z 21.02.2012 r. (II OSK 2305/10), LEX nr 1251924.

6.10. Praca bądź nauka warunkowo zwolnionego w okresie próby

Podjęcie przez warunkowo zwolnionego pracy bądź nauki oraz posiadanie źródła utrzymania przedstawiono w tabeli 22.

Lp.	Praca, nauka, źródło utrzymania	Liczba	Procent
1.	Praca stała	201	27,4
2.	Praca dorywcza	258	31,6
3.	Własna działalność	16	2,0
4.	Brak pracy i dochodu	43	5,3
5.	Brak pracy, ale osiąganie dochodu	29	3,5
6.	Emerytura lub renta	23	2,8
7.	Uczeń, student	1	0,1
8.	Kombinacje powyższego razem	17	2,0
9.	Brak danych ¹	229	28,1
10.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane nienadestanie teczek dozoru kuratorskiego.

Najwięcej warunkowo zwolnionych wykonywało prace dorywcze – 258 osób (tj. niemal 32%). Stałą pracę miało 201 osób (tj. prawie 25%). Własną działalność prowadziło tylko 16 zwolnionych (tj. około 2%). Z emerytury lub renty utrzymywało się 24 (tj. mniej niż 3%). Natomiast 43 zwolnionych (tj. ponad 5%) pozostawało bez pracy i bez dochodu, 29 (tj. 3,5%) wprawdzie nie pracowało, ale uzyskiwało jakiś dochód (np. alimenty).

Praca zarobkowa pozostawała w zależności istotnej statystycznie do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia¹⁵. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia było wyraźnie mniejsze w przypadku osób posiadających stałą pracę, większe wśród wykonujących prace dorywcze, największe zaś w wśród osób niepracujących – co nie może zaskakiwać.

6.11. Warunki mieszkaniowe

Warunki mieszkaniowe warunkowo zwolnionych (w okresie po zwolnieniu) przedstawiono w tabeli 23.

Warunki mieszkaniowe oceniono jako dostateczne lub wystarczające w przypadku 475 warunkowo zwolnionych (tj. niemal 60%). Oczywiście, choć „wystarczające”, mieszkania te były często bardzo skromne. Warunki złe miało 101 osób (tj. ponad 12%), 23 zwolnionych (tj. mniej niż 3%) nie miało gdzie mieszkać¹⁶.

¹⁵ $\chi^2 = 20,9$; $df = 2$; $p < 0,001$.

¹⁶ Nie wyodrębniono odrębnej kategorii dobrych warunków mieszkaniowych. Za dostateczne lub wystarczające uznano mieszkania bez nadmiernego zagęszczenia, z ogrzewaniem lub jego możliwością oraz dostępem do wody i kanalizacji. Za złe uznawano mieszkania poniżej tego standardu.

Tabela 23. Warunki mieszkaniowe warunkowo zwolnionych			
Lp.	Warunki mieszkaniowe	Liczba	Procent
1.	Dostateczne	475	58,2
2.	Złe	101	12,4
3.	Bezdomność	23	2,8
4.	Brak danych ¹	217	26,6
5.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane nienadestanie teczek dozoru kuratorskiego.

Istotna statystycznie zależność¹⁷ ujawniła się również przy zmiennej określającej warunki mieszkaniowe zwolnionych. Prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia było znacznie większe przy warunkach złych i bezdomności, mniejsze zaś w przypadku osób mających warunki dostateczne – co również nie stanowi zaskoczenia.

6.12. Rodzina patologiczna lub niezaradna życiowo

Środowisko rodzinne warunkowo zwolnionych, z punktu widzenia patologii rodziny lub jej niezdolności do zapewnienia sobie znośnego choćby poziomu życia, przedstawiono w tabeli 24.

Tabela 24. Rodzina patologiczna lub niezaradna życiowo			
Lp.	Rodzina patologiczna lub niezaradna życiowo	Liczba	Procent
1.	Tak	137	16,8
2.	Nie	458	56,2
3.	Brak danych ¹	220	27,0
4.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane nienadestanie teczek dozoru kuratorskiego.

Rodziny aż 137 warunkowo zwolnionych (tj. mniej niż jednej piątej) uznano za patologiczne lub niezaradne życiowo (przy czym kategorie te były najczęściej trudne do oddzielenia np. od rodzin, w których nadużywa się alkoholu – z tego właśnie powodu połączono je w jedną kategorię).

Istotna statystycznie zależność¹⁸ ujawniła się także w przypadku zmiennej „rodzina patologiczna lub niezaradna życiowo”. Wobec skazanych pochodzących z takich rodzin ryzyko odwołania zwolnienia było większe niż w wypadku pozostałych – co można już uznać za oczywistość.

¹⁷ $\chi^2 = 28,2$; $df = 1$; $p < 0,001$.

¹⁸ $\chi^2 = 10,2$; $df = 1$; $p < 0,001$.

6.13. Uzależnienie od alkoholu lub jego nadużywanie

Uzależnienie od alkoholu lub jego nadużywanie przez warunkowo zwolnionych przedstawiono w tabeli 25.

Tabela 25. Uzależnienie od alkoholu lub jego nadużywanie			
Lp.	Uzależnienie od alkoholu lub jego nadużywanie	Liczba	Procent
1.	Tak	240	29,5
2.	Nie	368	45,1
3.	Brak danych ¹	224	27,4
4.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane nienadestanie teczek dozoru kuratorskiego.

Osób uzależnionych od alkoholu lub nadużywających tej substancji było w zbadaanej próbie 240 (tj. niemal 30%). Uzależnienie od alkoholu lub jego nadużywanie przez skazanego stanowiło czynnik znacznie zwiększający ryzyko odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia¹⁹.

6.14. Uzależnienie od narkotyków lub używanie narkotyków

Uzależnienie od narkotyków lub używanie narkotyków przez warunkowo zwolnionych przedstawiono w tabeli 26.

Tabela 26. Uzależnienie od narkotyków lub używanie narkotyków			
Lp.	Uzależnienie od narkotyków lub używanie narkotyków	Liczba	Procent
1.	Tak	29	3,5
2.	Nie	564	69,1
3.	Brak danych ¹	224	27,4
4.	Ogółem	816	100

¹ Z uwagi na wspomniane nienadestanie teczek dozoru kuratorskiego.

W próbie znalazło się tylko 29 osób (tj. 3,5%) uzależnionych od narkotyków lub używających narkotyków. Prawdopodobnie z powodu ich małej liczebności nie stwierdzono, podobnej jak w przypadku nadużywania alkoholu, istotnej zależności statystycznej z odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia.

6.15. Negatywny stosunek do kuratora

Negatywne nastawienie osób warunkowo zwolnionych do kuratorów (stwierdzone przez kuratorów w ich opiniach i sprawozdaniach) przedstawiono w tabeli 27.

¹⁹ $\chi^2 = 70,0$; $df = 1$; $p < 0,001$.

Uwzględniono tylko te przypadki, w których takie nastawienie było niewątpliwe w świetle informacji zawartych w aktach.

Tabela 27.
Negatywny stosunek do kuratora

Lp.	Negatywny stosunek do kuratora	Liczba	Procent
1.	Tak	55	6,8
2.	Nie	522	64,0
3.	Brak danych	236	28,9
4.	Ogółem	816	100

Spośród warunkowo zwolnionych 55 (tj. poniżej 7%) przejawiało wyraźnie negatywne nastawienie do kuratora. Należy podkreślić, że negatywny stosunek zwolnionego skazanego do kuratora przesądzał o istotnym zwiększeniu ryzyka odwołania przedterminowego zwolnienia²⁰.

7. OKRES OD NABYCIA PRAWA DO WYDANIA POSTANOWIENIA I OD WYDANIA POSTANOWIENIA DO KOŃCA ORZECZONEJ KARY

Wprawdzie przedstawione w niniejszym rozdziale okresy nie wiążą się z określonymi skutkami procesowymi, mają jednak istotne znaczenie dla skazanych korzystających z możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia z reszty kary.

7.1. Okres od nabycia prawa do wydania postanowienia

Formalne nabycie prawa do przedterminowego zwolnienia nie oznacza opuszczenia zakładu karnego. Oznacza, że skutek taki może nastąpić, jeżeli sąd penitencjarny wyda postanowienie. Im szybciej to nastąpi, tym od dłuższego okresu pozostaje do odbycia kary skazany może zostać warunkowo zwolniony. Podczas badania zainteresowano się tym okresem, jako niezmiernie istotnym z punktu widzenia interesów osób skazanych. Okresy od nabycia prawa do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie do wydania postanowienia o takim zwolnieniu przedstawia tabela 28.

Zdecydowanie najwięcej postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu zostało wydanych w miesiąc od dnia nabycia przez skazanego prawa do uzyskania takiego zwolnienia. Było to 365 postanowień (tj. niemal 45% wszystkich). W ciągu następnych pięciu miesięcy (tj. od miesiąca do sześciu miesięcy), wydano 207 postanowień (tj. ponad 25%). Kolejne 108 postanowień (tj. 14%) wydano w czasie od siedmiu miesięcy do roku od dnia nabycia uprawnień. W okresie od roku do dwóch lat od nabycia uprawnień wydano 72 takie postanowienia (tj. niecałe 9%), zaś w okresie od 2 do 5 lat – 35 (tj. niecałe 4%).

Regułą jest więc orzekanie o warunkowym przedterminowym zwolnieniu przede wszystkim w ciągu miesiąca od nabycia uprawnień przez skazanego (tj. praktycznie

²⁰ $\chi^2 = 108,2$; $df = 1$; $p < 0,001$.

natychmiast, kiedy staje się to możliwe), a w każdym razie w ciągu pół roku. Orzekanie późniejsze jest rzadkie – coraz radsze wraz z upływem czasu od nabycia uprawnień.

Tabela 28.
Okres od nabycia prawa do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie do wydania postanowienia

Lp.	Okres	Liczba	Procent
1.	Do miesiąca	365	44,8
2.	Od 2 do 6 miesięcy	207	25,5
3.	Od 7 miesięcy do roku	108	14,0
4.	Od roku do 2 lat	72	8,7
5.	Od 2 do 5 lat	35	3,8
6.	Brak danych	29	3,2
7.	Ogółem	816	100

7.2. Okres od wydania postanowienia do końca orzeczonej kary

Okresy od postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu do końca orzeczonej kary są oczywiście traktowane przez skazanych jako swoista korzyść. Tak niejednokrotnie określają to oni w swoich wnioskach, nazywając te okresy „darowanymi”.

Jak przedstawiają się okresy kar orzeczonych, lecz nieodbytych (w przypadkach pomyślnego upływu okresu próby) bądź tych, których skazany miał szansę nie odbyć (w przypadkach odwołania warunkowego zwolnienia), przedstawiono w tabeli 29.

Tabela 29.
Okresy od postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu do końca orzeczonej kary

Lp.	Pozostały do odbycia okres kary	Liczba	Procent
1.	Do 6 miesięcy	388	48,3
2.	Od 6 miesięcy do roku	253	31,3
3.	Od roku do 1,5 roku	91	11,3
4.	Od 1,5 roku do 2 lat	57	7,1
5.	Od 2 lat do 2,5 roku	9	1,2
6.	Od 2,5 roku do 3 lat	5	0,6
7.	Powyżej 3 lat	2	0,2
8.	Brak danych	14	1,7
9.	Ogółem	816	100

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 29, najczęściej zwalniano skazanych z konieczności odbycia krótszych okresów kar: wraz ze wzrostem pozostałej do odbycia kary liczba i odsetek korzystających z warunkowego przedterminowego

zwolnienia małały. Zdecydowaną przewagę mają tu okresy do 6 miesięcy – 388 przypadków (tj. powyżej 47%) oraz od 6 miesięcy do roku – 253 przypadki (tj. 31%). Okres do roku to łącznie 641 przypadki (tj. prawie 80%).

Należy dodać, że niemal wszystkie orzeczenia o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia (154 na 174, tj. niemal 90%) zostały wydane w okresie próby. Tylko 20 (nieco ponad 11% odwołanych) wydano w ciągu sześciu miesięcy po upływie tego okresu (na podstawie przepisu art. 82 k.k.).

8. PRZYKŁADY KONTROWERSYJNYCH ORZECZEŃ I REALIZACJI DOZORÓW KURATORSKICH

8.1. Sprawa III Kow 873/09 Sądu Okręgowego w S.

Sąd Okręgowy w S. w sprawie III Kow 873/09 postanowił nie odwoływać warunkowego przedterminowego zwolnienia:

„Postanowieniem z dnia (...) Sąd Okręgowy w S. udzielił X warunkowego przedterminowego zwolnienia na okres próby (...). Warunkowo zwolniony został objęty dozorem kuratora i nałożono na niego obowiązek przestrzegania porządku prawnego oraz powstrzymania się od spożywania alkoholu.

Wniosek kuratora o odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia nie zasługuje na uwzględnienie.

(...) Skazany, po opuszczeniu zakładu karnego, stosował się do obowiązku powstrzymania się od nadużywania alkoholu. Z upływem czasu skazany zaczął jednak nadużywać alkoholu, pod wpływem którego wszczynał awantury domowe, które były kilkakrotnie przedmiotem interwencji policji. Został też kilkakrotnie skazany (z art. 178a § 2 k.k.; z art. 224 § 2 w zb. z art. 226 § 1 k.k. oraz z art. 178a § 1 w zb. z art. 244 k.k. – tj. trzy skazania – przyp. aut.)”.

W tym miejscu sąd przedstawił treść art. 160 § 2 k.k.w., po czym stwierdził, że „w ocenie sądu, w realiach niniejszej sprawy, nie ma potrzeby, aby odwoływać wobec skazanego warunkowe przedterminowe zwolnienie. Skazany nie uchylał się od dozoru kuratora, a negatywne przejawy jego zachowania nie stanowią rażącego naruszenia porządku prawnego. Przestrzegał on w miarę możliwości obowiązków nałożonych przez sąd, w końcowym zaś okresie sprawowania dozoru pracował w gospodarstwie, a żona nie składała na niego skarg. Nie można więc zignorować pozytywnej zmiany, jaka zaszła w zachowaniu skazanego. W tej sytuacji faktu, że X został skazany, nawet kilkakrotnie, nie można uznać za rażące naruszenie prawa, a tylko takie naruszenie stanowi przesłankę odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia. Skazania X (...) dotyczyły innych czynów niż ten, w odniesieniu do którego uzyskał on warunkowe przedterminowe zwolnienie”.

8.2. Sprawa III Kow 634/09 Sądu Okręgowego w S.

Sąd Okręgowy w S. w sprawie III Kow 634/09 postanowił nie odwoływać warunkowego przedterminowego zwolnienia:

„Postanowieniem z dnia (...) Sąd Okręgowy w S. warunkowo zwolnił skazanego Y (...). Sąd (...) oddał skazanego pod dozór kuratora i nałożył na niego obowiązki:

przestrzegania porządku prawnego, unikania konfliktów z żoną oraz powstrzymania się od nadużywania alkoholu i kontynuowania leczenia odwykowego.

Y został jednak skazany (...) za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. w zw. z art. 64 § 1 k.k.”.

W tym miejscu sąd przedstawił treść art. 160 § 2 k.k.w., po czym stwierdził, że „skazany w okresie próby dopuścił się popełnienia przestępstwa, niemniej, w ocenie sądu, odwoływanie wobec skazanego warunkowego przedterminowego zwolnienia na obecnym etapie należy uznać za niezasadne. O ile bowiem Y został skazany prawomocnym wyrokiem za przestępstwo znęcania się nad domownikami, to jednak (...) od czerwca 2008 r. do chwili obecnej nie były podejmowane przez funkcjonariuszy policji interwencje domowe z uwagi na naganne zachowanie skazanego. W miejscu zamieszkania okoliczni mieszkańcy nie wnosili skarg na jego zachowanie. W ocenie sądu, poza wspomnianym przestępstwem, zachowanie skazanego nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, nie stanowi ono rażącego naruszenia porządku prawnego. W tej sytuacji odwołanie skazanemu warunkowego przedterminowego zwolnienia byłoby niezasadne”.

8.3. Sprawa II Wz 47/07 Sądu Okręgowego w S.

Przykład z zakresu niejedności traktowania kryteriów odwoływania warunkowego przedterminowego zwolnienia przez sądy oraz braku reakcji na informacje z dozoru kuratorskiego stanowi sprawa II Wz 47/07 Sądu Okręgowego w S. Kurator złożył w niej wniosek o odwołanie warunkowego zwolnienia, ponieważ skazany, zwolniony z reszty kary wymierzonej za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k., popełnił w okresie próby przestępstwo z art. 209 § 1 k.k. i został za nie skazany na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Wniosek wpłynął do Sądu Okręgowego 4.05.2009 r., a okres próby upłynął 20.03.2009 r. Na wniosku brak jakiegokolwiek adnotacji sędziego. Nie zapadło też w jego przedmiocie żadne orzeczenie.

8.4. Sprawa IV Wz 145/07 Sądu Okręgowego w J.

Wywołujący zastanowienie brak reakcji kuratora na negatywne zachowania skazanego odnotowano w sprawie IV Wz 145/07 Sądu Okręgowego w J.G. Skazany (ur. w 1983 r.) za przestępstwo z art. 279 § 1 k.k. i inne podobne odbywał kary ogółem 44 miesięcy pozbawienia wolności z trzech wyroków. O warunkowe zwolnienie ubiegał się kolejny raz, składając wniosek osobiście. Po orzeczeniu warunkowego przedterminowego zwolnienia z dwuletnim okresem próby pozostawały mu do odbycia 4 miesiące kary pozbawienia wolności. Kurator społeczny w sprawozdaniach stwierdzał, że skazany uchyla się od dozoru, skrajnie nadużywa alkoholu oraz w okresie próby popełnił przestępstwo z art. 278 § 1 i 3 w zb. z art. 275 § 1 k.k., za które został skazany przy zastosowaniu art. 64 § 1 k.k. na rok pozbawienia wolności. Ponadto w okresie próby został zatrzymany, gdy prowadził samochód w stanie nietrzeźwości. Kurator nie złożył żadnego wniosku do sądu, ani w zakresie zmiany obowiązków skazanego w okresie próby, ani w przedmiocie odwołania warunkowego zwolnienia. Akta nie zawierają informacji o jakiegokolwiek reakcji sądu w związku z postawą kuratora.

8.5. Sprawa VI Wz 342/07 Sądu Okręgowego w L.

Trudno zrozumieć decyzję Sądu Okręgowego w L. w sprawie VI Wz 342/07. Wobec skazanego na 2 lata pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 279 § 1 k.k. po odbyciu 17 miesięcy z tej kary orzeczono warunkowe przedterminowe zwolnienie, wyznaczając okres próby na 2 lata. Kurator zawodowy, który rozpoczął dozór po dwóch miesiącach od orzeczenia, utrzymywał kontakty z warunkowo zwolnionym raz na 2, 3 miesiące, przy jego wyraźnej niechęci, wskazywał na uchylanie się przez niego od dozoru, stałe nadużywanie alkoholu i podejmowanie tylko bardzo rzadko dorywczych zajęć. Ponieważ skazany popełnił dwa kolejne przestępstwa umyślne, za które został skazany z art. 178a § 1 i art. 292 § 1 k.k., kurator złożył dwa kolejne wnioski o odwołanie zwolnienia przez Sąd Okręgowy. Sąd wniosków kuratora nie podzielił, stwierdzając, że popełnione w okresie próby przestępstwa są jedynie incydentami, które nie świadczą o postawie skazanego.

8.6. Sprawa V Wz 222/07 Sądu Okręgowego w K.

Trudno także zrozumieć stanowisko wyrażone w uzasadnieniu orzeczenia Sądu Okręgowego w K. w sprawie V Wz 222/07, w której warunkowo zwolniono skazanego za czyn z art. 207 § 1 k.k. Kurator, po popełnieniu przez skazanego przestępstwa z art. 178a § 2 k.k. i skazaniu go za nie na karę nieizolacyjną, skierował do sądu wniosek o odwołanie zwolnienia, argumentowany nadto notorycznym nadużywaniem alkoholu, niepodjęciem leczenia odwykowego ani prób zatrudnienia oraz zabieraniem babci pieniędzy i przeznaczaniem ich na alkohol. Sąd wniosku nie uwzględnił, wskazując, że utrzymywanie przez skazanego kontaktów z kuratorem jest elementem pozwalającym na pomyślne rokowanie o przyszłym zachowaniu skazanego.

8.7. Sprawa V Wz 75/07 Sądu Okręgowego w K.

W toku badania ujawniono przykłady rażącej beczynności kuratorów przy wykonywaniu dozoru. Tak było w sprawie V Wz 75/07 Sądu Okręgowego w K. Akta sprawy wraz 35 innymi przekazano sądowi „w związku z zakończeniem okresu próby lub odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia”. Jedynym dokumentem obrazującym przebieg dozoru było sporządzone przez kuratora społecznego „sprawozdanie z objęcia nadzorem”, wskazujące na wybitnie negatywny stosunek skazanego do kuratora i resocjalizacji. Został tylko sporządzony lakoniczny zapis o przekazaniu dozoru innemu kuratorowi. Brak jakichkolwiek innych adnotacji o przebiegu dozoru. Sąd też nie zareagował na brak dozoru.

8.8. Sprawa VII Wz 49/07 Sądu Okręgowego w G.

Przykładem odnotowywania negatywnych zachowań warunkowo zwolnionego, bez prób wyciągnięcia z nich wniosków, jest działanie kuratora w sprawie VII Wz 49/07 Sądu Okręgowego w G. W kolejnych sprawozdaniach kurator zawierał informacje o niesposobieniu przez skazanego obowiązków starań o zatrudnienie,

obowiązku rozpoczęcia leczenia odwykowego i powstrzymania się od nadużywania alkoholu, a także obowiązku alimentacji i informowania o poczynaniach w okresie próby. W ten sposób bez jakiegokolwiek wniosku czy choćby informacji dla sądu upłynął cały dwuletni okres próby. Stanowiska sądu w przedmiocie prowadzenia dozoru nie było.

8.9. Sprawa V Wz 205/07 Sądu Okręgowego w K.

Kolejny przykład trudnego do zrozumienia nieinformowania przez kuratorów sądów o niewykonywaniu przez skazanych w okresie próby nałożonych na nich obowiązków, a nawet o popełnianiu przez nich przestępstw, ujawniono w sprawie V Wz 205/07 Sądu Okręgowego w K. Skazany za czyn z art. 280 § 2 k.k. na karę 5 lat i 9 miesięcy pozbawienia wolności został warunkowo przedterminowo zwolniony po trzech wcześniejszych bezskutecznych próbach, na wniosek dyrektora zakładu karnego, po odbyciu 3 lat i 11 miesięcy pozbawienia wolności. Okres próby wyznaczono na 2 lata, orzekając dozór kuratora ze zobowiązaniami do podjęcia starań o pracę zarobkową, powstrzymania się od nadużywania alkoholu i podjęcia leczenia odwykowego, utrzymywania kontaktów z kuratorem i przestrzegania porządku prawnego. Kurator społeczny w sprawozdaniach informował o ciągłym unikaniu przez zwolnionego kontaktów i niewykonywaniu przez niego żadnego z nałożonych przez sąd obowiązków. W końcowej fazie okresu próby kurator napisał w kolejnym sprawozdaniu, że prokuratura przedstawiła warunkowo zwolnionemu zarzut popełnienia przestępstwa rozboju. Sądu o tym nie poinformowano, a akta przekazano sądowi po dniu, w którym było możliwe odwołanie zwolnienia. Nie spotkało się to z jakąkolwiek reakcją sądu.

8.10. Sprawa V Wz 460/07 Sądu Okręgowego w P.

W wielu przypadkach nie natrafiano na jakiegokolwiek próby weryfikacji przez kuratorów składanych przez skazanych oświadczeń dotyczących ich zachowań w czasie wykonywanego wobec nich dozoru. Dotyczyło to przede wszystkim prób zatrudnienia, a także rzekomego zgłaszania się do poradni, urzędu zatrudnienia, urzędów administracyjnych (np. w celu wyrobienia dowodu osobistego) itp. Za przykład może służyć sposób sprawowania dozoru w sprawie V Wz 460/07 Sądu Okręgowego w P. i wiele innych.

8.11. Sprawy: III Wz 3/07 Sądu Okręgowego w K., III Wz 161/07 Sądu Okręgowego w R. i VI Wz 262/07 Sądu Okręgowego w L.

Podczas badania natrafiano także na orzeczenia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu wywołujące poważne wątpliwości co do ich celowości. Dotyczyło to orzeczeń zapadających bardzo krótko przed upływem końca orzeczonej kary. Tak było m.in. w sprawie III Wz 3/07 Sądu Okręgowego w K., w której warunkowe przedterminowe zwolnienie nastąpiło 17 dni przed końcem kary, czy w sprawie III Wz 161/07 Sądu Okręgowego w R., w której do końca kary zabrakło zaledwie 21 dni. Skrajna sytuacja wystąpiła w sprawie VI Wz 262/07 Sądu Okręgowego w L.,

w której postanowienie o warunkowym przedterminowym zwolnieniu skazanego na 18 miesięcy pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 207 § 1 k.k. zapadło na 5 dni przed końcem orzeczonej kary.

9. Podsumowanie i wnioski

Warunkowe przedterminowe zwolnienie jest środkiem probacyjnym stosowanym na etapie wykonywania kary pozbawienia wolności, ograniczonym wyłącznie do tej kary. Jego orzekanie zostało zastrzeżone dla sądów penitencjarnych, których rolę odgrywają wydziały sądów okręgowych. Przy podejmowaniu decyzji o udzieleniu zwolnienia sądy posilkują się informacjami o skazanych uzyskanymi od dyrektorów zakładów karnych (sądy rzadko korzystały z wywiadów o skazanych przeprowadzanych przez policję, do czego upoważnia rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 26.08.2003 r. w sprawie określenia innych niż kurator sądowy organów powołanych do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz trybu przeprowadzania²¹).

Podsumowując wyniki badania, należy stwierdzić, że wśród warunkowo zwolnionych zdecydowanie przeważali mężczyźni (kobiet było niecałe 4%). Najlicniejszą grupę stanowiły osoby w średnim wieku (od 27 do 46 lat), o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym zawodowym, najczęściej karane za przestępstwa przeciwko mieniu i znęcanie się nad osobami najbliższymi lub pozostającymi w stosunku zależności.

Wnioski pochodziły najczęściej od dyrektorów zakładów karnych, rzadziej zaś od skazanych. Były one składane w przeważającej liczbie pierwszy raz – tylko nieco ponad jedną czwartą stanowiły wnioski ponawiane. Regułą było ubieganie się przez osoby uprawnione, tj. te, które nie zostały skazane w warunkach recydywy specjalnej, o warunkowe przedterminowe zwolnienie po odbyciu połowy kary (recydywistów specjalnych i specjalnych wielokrotnych było w próbie niewiele). Skazanym pozostawało najczęściej do odbycia do roku albo (mniej przypadków) do 2 lat orzeczonej kary albo kar (zwykle jednej albo dwóch, rzadziej większej ich liczby).

Niemal wszyscy warunkowo zwolnieni oddawani byli pod dozór kuratora, choć można przyjąć, że w czasie objętym badaniem dozór był obowiązkowy wobec tych samych grup skazanych, co obecnie, a więc wobec mniej niż jednej czwartej wszystkich warunkowo zwolnionych objętych badaniem. Dozorów innych niż kuratora niemal nie stosowano. Tylko bardzo nieliczna grupa zwolnionych nie została objęta nałożonymi na czas próby – trwający z reguły 2 lata – obowiązkami.

Przekazane do badania akta nie dawały możliwości stwierdzenia, czy w tych sprawach były udzielane skazanym przepustki zadaniowe poprzedzające przedterminowe warunkowe zwolnienie. Tylko we wnioskach dyrektorów zakładów karnych i ich opiniach o skazanych znajdowały się niekiedy informacje o działaniach lub wnioskach komisji penitencjarnych.

²¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 26.08.2003 r. w sprawie określenia innych niż kurator sądowy organów powołanych do przeprowadzenia wywiadu środowiskowego, jego zakresu oraz trybu przeprowadzania (Dz. U. Nr 152, poz. 1495).

Na podstawie przeprowadzonego badania dostrzeżono dość liczne przypadki niekonsekwencji w odwoływaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia przez sądy. Sądy decydowały mianowicie o odwołaniu zwolnienia oraz w podobnych sprawach o jego nieodwołaniu, nie uzasadniając przekonująco różnic w traktowaniu skazanych. Częściej jeszcze stwierdzano nieprawidłowości w sprawowaniu dozoru kuratorskiego i dokonywaniu przez kuratorów ocen zachowań skazanych. Taką praktykę kuratorów sądy oceniały zresztą niejednolicie.

W niektórych sprawach (zob. rozdział 8) postanowienia sądów o nieuwzględnieniu wniosków o odwołanie warunkowego zwolnienia były – wobec okoliczności sprawy – całkowicie niezrozumiałe. W przypadkach, w których odwołanie zwolnienia wydawało się decyzją oczywistą, sądy – uzasadniając to w sposób co najmniej wątpliwy – zwolnienia nie odwoływały. Nieprzekazywanie przez kuratorów informacji o zachowaniu warunkowo zwolnionego w okresie próby oraz, w przypadkach ich przekazania, postępowanie z tymi informacjami w samych sądach także prowadziło do sytuacji przykładowo przedstawionych w rozdziale 8. Usunięcie tych mankamentów jest możliwe bez zmiany obowiązującego prawa, niezbędna jest jednak poprawa praktyki, zarówno w obrębie zespołów kuratorskich, jak i w organizacji pracy wydziałów penitencjarnych sądów.

W toku badania ustalono, że odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia nastąpiło wobec mniej więcej jednej piątej zwolnionych. Przepis art. 160 § 1 k.k.w. w brzmieniu z 2007 r. w pkt 1 nakazywał sądowi odwołać warunkowe zwolnienie, gdy osoba, której go udzielono, w okresie próby popełniła przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Fakultatywne odwołanie mogło nastąpić, gdy zwolniony w okresie próby rażąco naruszał porządek prawny, w szczególności popełnił inne przestępstwo lub została orzeczona kara inna niż bezwzględne pozbawienie wolności, albo gdy zwolniony uchylał się od dozoru, wykonywania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych. Przepis art. 160 k.k.w. został w istotny sposób zmieniony w porównaniu z okresem objętym badaniem. Należy podkreślić, że (hipotetyczne) stosowanie wówczas przez sądy obecnie obowiązujących reguł spowodowałoby zapewne zmiany proporcji odwołanych warunkowych zwolnień.

W dalszym ciągu bezwzględnie obligatoryjny pozostaje powód w postaci popełnienia w okresie próby przestępstwa umyślnego i skazania za nie na karę pozbawienia wolności, jednak bez wymogu bezwzględności tej kary. Zmiana ta mogłaby spowodować odwołanie tych warunkowych zwolnień, które w zbadanej próbie pozostały nieodwołane pomimo skazania zwolnionego za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności (z warunkowym zawieszeniem wykonania). Zwiększyła się liczba powodów obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia i, choć obligatoryjność ta ma charakter względny i sądy mogą od niej odstąpić, z wyjątkiem sytuacji skazania za przestępstwo umyślne na karę pozbawienia wolności, nie może to pozostawać bez wpływu na odwoływanie warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Bezwzględnie obligatoryjne odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia miało wówczas zastosowanie tylko do osób popełniających przestępstwa umyślne i skazanych za to na karę bezwzględnego pozbawienia wolności. Wobec

tych osób decyzje sądów nie mogły być inne. Dotyczyło to wyraźnie ponad jednej piątej spośród ponad 150 osób, wobec których zapadły postanowienia o odwołaniu warunkowych zwolnień (i 4,4% spośród ogółu 816 warunkowo zwolnionych).

Wobec pozostałych osób, którym zwolnienia odwołano, obowiązujące w czasie orzekania, a także obecnie przepisy prawa nie nakazywały bezwzględnie podjęcia takiej decyzji. Jednak mimo braku obowiązku odwołania sądy uznały, że zachowanie skazanego rażąco narusza porządek prawny i jest tego rodzaju, iż nie ma możliwości podjęcia innej decyzji.

Dopuszczanie się przestępstw i innych nagannych zachowań przez osoby, w przypadku których nie odwołano warunkowego przedterminowego zwolnienia, było względnie częste, a mimo to sądy zwolnienia nie odwoływały. Przykłady szczególne takich sytuacji przedstawione w poprzedniej części wskazują, jak się wydaje, na odmienność kryteriów orzekania w niektórych sądach.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu analizy zależności statystycznych wykazały, że prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia zwiększały następujące czynniki:

- niższy poziom wykształcenia,
- zamieszkiwanie w wielkich miastach,
- brak nagród w postaci przepustek w trakcie odbywania kary,
- mała częstotliwość kontaktów z kuratorem,
- niewykonywanie pracy zarobkowej,
- bezdomność lub złe warunki mieszkaniowe,
- patologia i niezaradność w rodzinie,
- uzależnienie od alkoholu lub nadużywanie tego środka,
- negatywny stosunek skazanego do kuratora.

Choć znaczenie takich czynników jak zamieszkiwanie w wielkim mieście albo niski poziom wykształcenia wydaje się trudne do praktycznego wykorzystania, niektóre spośród przedstawionych powyżej mogą i powinny być brane pod uwagę przy udzielaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia i przy jego wykonywaniu. Dotyczy to zwłaszcza przepustek. Środek ten należy wykorzystywać do sprawdzania zachowania skazanego poza zakładem karnym oraz uwzględniać te informacje przy udzielaniu warunkowych zwolnień. Co najmniej równie ważne jest wykorzystanie wiedzy o tym, że zwiększenie częstotliwości kontaktów zwolnionego i kuratora zmniejsza prawdopodobieństwo odwołania zwolnienia. Kontakty te powinny być, zdaniem badających, nie rzadsze niż raz w miesiącu. Ważne jest także skłanianie zwolnionych do wykonywania pracy zarobkowej, a przede wszystkim ułatwianie im uzyskania zatrudnienia. To samo można powiedzieć o przeciwdziałaniu nadużywaniu alkoholu (oraz narkotyków) przez zwolnionych, a także przeciwdziałaniu bezdomności czy wpływowi niekorzystnego środowiska rodzinnego.

Test chi kwadrat nie ujawnił natomiast zależności między odwołaniem warunkowego przedterminowego zwolnienia a:

- wiekiem skazanego,
- składającym wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie,
- wcześniejszym ubieganiem się przez skazanego o takie zwolnienie,

- liczbą kar do odbycia przez skazanego,
- działaniem w sprawie kuratora zawodowego czy społecznego.

Badanie wykazało, że analizowany środek probacyjny, którego pozytywne oddziaływanie zależne jest w znacznej mierze od wykorzystywania informacji uzyskiwanych przez kuratorów i ujednolicenia kryteriów dokonywanych przez nich ocen zachowań osób objętych dozorem, jest często stosowany niekonsekwentnie.

Należy zatem stwierdzić, że efektywność środka probacyjnego w postaci warunkowego przedterminowego zwolnienia pozostawia, przy obecnej praktyce jego stosowania, wiele do życzenia. Przy stosowaniu (bądź odwoływaniu) warunkowego przedterminowego zwolnienia należy uwzględniać konkretne warunki, w jakich sprawcy popełniali przestępstwa, odbywali kary i byli poddawani resocjalizacji. Efektywność omawianego środka można zwiększyć, biorąc pod uwagę oddziaływanie na postawy sprawców przestępstw wszystkich zjawisk przebiegających w środowiskach rodzinnych i szerszych, w tym zawodowych, i w środowisku odbywania kary. Wydaje się przy tym, że stan prawny, szczególnie po zmianach z ostatnich lat, stwarza możliwość takiej poprawy. Zmian należy dokonywać w sferze praktyki, głównie w zakresie wykonywania dozorów i podejmowania związanych z nimi decyzji, m.in. poprzez eliminowanie uchybień i niedoskonałości praktyki ujawnionych w niniejszym badaniu.

Należy nadmienić, że badający poczynili także pewne spostrzeżenia nieoparte danymi liczbowymi. Dawała się mianowicie zauważyć niejednorodność traktowania kryteriów udzielania warunkowego przedterminowego zwolnienia (podobnie jak, co stwierdzono już powyżej, jego odwoływania przez sądy), a także niekonsekwencja w sprawowaniu dozoru kuratorskiego i stosowaniu kryteriów oceny zachowań skazanych w praktyce kuratorskiej oraz oceny realizacji tej praktyki przez sądy. Dodatkowym czynnikiem wzmagającym wątpliwości co do zasadności i jednolitości ocen skazanych przez zarówno kuratorów, jak i sądy były przypadki ewidentnego braku komunikacji na linii kurator-sąd i braku pewności, czy sygnał kuratora dotarł do sądu.

Summary

Michał Jankowski, Stanisław Momot – *Conditional early release – selected aspects of practice*

The study was conducted on a sample of files of enforcement proceedings concerning 816 persons released early conditionally. We studied the possibility of influence of such variables as: the act for which the person was convicted, the length of probation period, sex, age and the possible earlier convictions of the released person. Other factors of interest included the frequency and form of contacts between the probation officer and the convict, the status of the supervising probation officer, the convict's living conditions, family and social status and their behaviour during the period of parole.

The majority of persons released conditionally were middle-aged men, with elementary or vocational education, in most cases convicted for offences against property or maltreatment of next-of-kin or dependants. Applications for release came in most cases from directors of the penal institutions, the second biggest group was applications from convicts

themselves. As a rule, applications for conditional early release were made after serving half of the penalty. What remained to be served was in most cases up to one year, usually of a single penalty.

Early release was withdrawn only in respect of less than one-fifth of released persons; it was absolutely mandatory for only slightly more than 4% of such persons (those who committed intentionally offences during the parole period and were sentenced for them to unconditional prison sentences).

The factors which increased the likelihood of release being withdrawn were: lower level of education, residing in big cities, lack of bonuses in the form of leaves during the period of serving the penalty, low frequency of contacts with the probation officers, failure to perform paid work, homelessness or poor housing conditions, pathologies or helplessness in the family, alcohol addiction or abuse, negative attitude of the convict to the probation officer.

Against the background of the study, cases were spotted where the criteria for courts withdrawing conditional early release differed and even more frequently where supervision by probation officers and their assessments of convicts' behaviour differed. It is possible to remove these irregularities without changing the laws in force: it is enough to improve practices, both within teams of probation officers and in the organization of courts penitentiary divisions' work.

The study has showed that there are reserves of efficiency of the probation measure in question, whose use largely depends on the application of information obtained by probation officers and standardization of criteria for their assessments of behaviour of persons under their supervision.

It seems possible to claim that the efficiency of a probation measure in the form of conditional early release does not match the needs that accompany the creation of modern systems of serving penalties. In case of applying (or withdrawing) conditional early release, one should to a greater extent consider the specific socio-economic conditions in which the perpetrators lived, committed offences, served penalties and were resocialized. The efficiency of the measure in question may be increased when decisions take into account, to a higher extent, the influence of all phenomena in the family and in the broader environment, including work environment and the one where the penalty is served, on the attitudes of offenders.